

L'estètica de Francesc Mirabent: anacronia i anticipació¹

Jèssica Jaques Pi

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Filosofia

Jessica.Jaques.@uab.cat

Resum

Aquest article presenta l'estètica de Francesc Mirabent, un intel·lectual català peculiar. El tema és tractat des de la consideració de dues vessants que permeten ubicar el text principal de Mirabent, *De la bellesa. Iniciació a l'estètica, disciplina filosòfica*, en el seu moment històric. Es tracta, d'una banda, del seu clar anacronisme i, d'una altra banda, de la seva capacitat d'anticipació respecte a l'estètica contemporània. El primer és degut principalment a un rebuig de l'estètica de Hegel, que allunyarà els textos de Mirabent d'una comprensió convenient de l'art del seu temps. Però, en una certa tensió amb aquesta qüestió, les reflexions del filòsof català tenen una sorprenent dimensió contemporània, que fa que els textos d'aquest autor mereixin ser recuperats en l'actualitat per dos motius: la seva comprensió de l'experiència estètica i la seva reivindicació de l'estètica de la natura.

Mots clau: experiència estètica, estètica de la natura, estètica il·lustrada, estètica catalana, estètica com a disciplina, bellesa, harmonia.

Abstract. *Francesc Mirabent Aesthetics: anachronism and anticipation*

This article discusses the aesthetic theory of Francesc Mirabent, a peculiar Catalan intellectual. This topic is treated from the consideration of two perspectives that allow us to place into historical context Mirabent's main text, *De la bellesa. Iniciació a l'estètica, disciplina filosòfica* (On beauty. Initiation to Aesthetics, philosophical discipline). On the one hand, is the work's clear anachronism and, on the other, its anticipatory character with respect to contemporary aesthetics. The first point is mainly due to a rejection of Hegel's aesthetics that estranges Mirabent's texts from a convenient understanding of the art of his time. However, and in a certain tension with this question, the reflections of this Catalan philosopher have a surprising contemporary dimension, which makes his texts worthy of being recuperated today for two reasons: his understanding of aesthetic experience and his vindication of the aesthetics of nature.

Key words: Aesthetic experience, Aesthetics of nature, Enlightened Aesthetics, Catalan Aesthetics, Aesthetics as a discipline, Beauty, Harmony.

1. Aquest article ha estat redactat en el si del projecte de recerca *La historicitat de l'experiència estètica: vers un canvi de paradigma* (HUM2005-05757/FISO; investigador principal: prof. Gerard Vilar).

Sumari

<p>1. Francesc Mirabent Vilaplana:
un intel·lectual peculiar</p> <p>2. Una estètica anacrònica</p> <p>3. Una estètica anticipadora:
la reivindicació de l'experiència estètica
com una dimensió de l'experiència
«més humana, més lúcida i més lliure»
que les altres</p> | <p>4. Una estètica anticipadora:
la reivindicació de l'estètica
de la naturalesa</p> <p>Bibliografia</p> |
|---|--|

La subjectivitat no pot ésser dislocada de l'harmonia general de les formes de l'univers.

Francesc MIRABENT²

L'estètica de Francesc Mirabent és sorprenentment anacrònica. Certament, el seu text principal, *De la bellesa. Iniciació als problemes de l'estètica, disciplina filosòfica*, malgrat que va ser escrit l'any 1936, no sembla un llibre del segle XX. La teoria que s'hi exposa és, d'una banda, més pròpia de principis del segle XIX (això és, d'una reflexió postil·lustrada i prehegeliana) i, d'una altra banda (i això és el que més sorprèn), resulta molt afí a algunes de les tendències vertebradores de l'estètica més estrictament contemporània, especialment a la vinculada a la reflexió sobre l'experiència estètica i a l'estètica de la naturalesa.

1. Francesc Mirabent Vilaplana: un intel·lectual peculiar

Francesc Mirabent Vilaplana (Barcelona, 1888-1952), d'origen obrer, va ser professor de filosofia quan era propietari d'una empresa de distribució de productes farmacèutics; altrament dit, un professor que no depenia del seu sou, atès que l'empresa anava, als anys trenta, amb bon vent. Això ja el converteix en un intel·lectual peculiar. Però és que, a més, la seva personalitat política patí d'una tensió entre unes certes afinitats amb el bàndol sublevat a la Guerra Civil i un catalanisme cultural profundament arrelat, per més que la majoria dels seus escrits fossin en castellà.

Així, després d'un curt exili a Alemanya, França i Itàlia, ple de pessimisme, entre altres raons, per la mort de familiars a mans de grups anarquistes durant la sublevació de l'exèrcit franquista contra la República Espanyola, es desplaçà a la *Zona Nacional*, concretament a Donòstia (1937), i des d'allà envià diverses aportacions econòmiques a les JONS i a la FET, així com medicaments gratuïts a l'exèrcit del general Francisco Franco. Però, quan tornà a Barcelona (1939), va ser capaç de fer reflexions del tipus següent:

2. *De la bellesa*, p. 100.

Així s'observa entre determinada gent benestant que fins i tot es donen vergonya de parlar català als fills, la més infame de les traïcions a l'arrel del nostre ésser³.

És a dir, va ser un intel·lectual que escapà de la narrativa més canònica de l'Escola de Barcelona i, en general, del panorama català de la primera meitat del segle XX, com ho va ser, a la seva manera, Josep Pla. Deixeble i amic de Jaume Serra Húnter, emparentat intel·lectualment amb Francesc Xavier Llorens Barba, amb Manuel Milà i Fontanals i amb Joaquim Ruyra, i amb una altíssima i admirable dosi d'autoformació, es llicencià en filosofia als trenta-tres anys, i va ser professor a la Universitat de Barcelona i a l'Autònoma de Barcelona (1922-32; 1939-52)⁴, després de ser comentarista polític en diaris d'Almeria, de València i de Madrid (especialment entre 1907 i 1912), així com novel·lista en llengua castellana⁵.

La peculiaritat de la personalitat intel·lectual de Mirabent s'incrementa en apreciar les seves maneres de creació filosòfica, insòlites pel seu temps i pel seu lloc: assistia regularment a congressos internacionals de filosofia, especialment als d'Oxford i de París (on es va fer amic de Raymond Bayer), i publicava en revistes que avui en dia considerariem d'«impacte», concretament a la *Revista de Ideas Estéticas*, a la *Revue d'Esthétique*, a la *Review of Aesthetics and Art Criticism* i a *Convivium*⁶. Pocs filòsofs catalans de l'època i, per què no dir-ho, de la contemporaneïtat, varen o han assolit aquestes fites de qualitat. Aquesta és, entre d'altres que s'exposaran a continuació, una bona raó per iniciar la revisió de la seva poc coneguda producció filosòfica i atorgar-li el lloc que es mereix al costat dels estetes canonitzats de l'època, com ara del seu coetani Ortega y Gasset.

2. Una estètica anacrònica

De la bellesa. Iniciació als problemes de l'estètica, disciplina filosòfica és, més que no pas una monografia temàtica, un manifest. Es tracta d'un text de dues-centes noranta-tres pàgines apassionades en les seves tesis i enraonades en les seves argumentacions. Semblen ben bé, tant pel seu contingut com pel seu estil, les pàgines d'un filòsof de la Il·lustració, com ho semblen les pàgines de Cassirer, també coetani de Mirabent i a qui l'esteta català coneixia bé⁷.

3. *Llegat Mirabent*, Facultat de Filosofia, Biblioteca de la Universitat de Barcelona. Documentació 6.1 DI. Diari mecanografiat, p. 287. Aquesta citació és recollida per ROVIRÓ ALEMANY, Ignasi (2003). «Francesc Mirabent i Vilaplana» (minuciosa biografia del filòsof català).
4. Mirabent obtingué la titularitat d'Estètica l'any 1943, i la càtedra, el 1950. Només en gaudiria dos anys a causa de la seva mort el 1952.
5. Mirabent escriví cinc novel·les, totes elles en castellà. Es tracta de: *Alondra*, *El camino azul*, *Viejo amor*, *Mi ventana florida* y *El sapo romántico*. *El camino azul* contenia algunes de les idees estètiques que després desenvoluparia a *De la bellesa*.
6. Ignasi Roviró Alemany ofereix un inventari complet de les publicacions i de l'assistència a congressos de Mirabent a l'article «Francesc Mirabent i Vilaplana».
7. Vegeu «Dos ensayos de Ernst Cassirer». *Revista de Ideas Estéticas*, 21, V (1948), p. 77-87.

De la bellesa és un text il·lustrat, en primer lloc, perquè malda per reivindicar l'estètica com a disciplina filosòfica, tal com manifesta rotundament el subtítol de l'obra: *Iniciació als problemes de l'estètica, disciplina filosòfica*⁸. Aquest fet denuncia la precarietat d'aquesta disciplina a la Catalunya de l'època, atès que, com evidència, aquí encara estàvem reivindicant l'entitat d'aquesta branca de la filosofia quan ja havien passat quasi dos segles des de l'*Aesthetica* de Baumgarten i un des de les *Lliçons d'estètica* de Hegel, textos que havien donat a aquesta disciplina una dignitat sense possibilitat de revisió, autismes ni titubejos. El text de Mirabent denuncia també una gravíssima ruptura entre l'anquilosament de la reflexió estètica i la puixança artística del país: el 1936, les *Demoiselles d'Avignon* ja tenien quasi vint anys; Picasso estava a punt de pintar el *Guernica*; Miró estava en un dels seus millors moments, tot transformant l'afabilitat del seu llenguatge plàstic en un surrealisme altament agressiu apte per a la denúncia antibèl·lica, i Dalí exhibia rauxes pintant la *Metamorfosi de Narcís* i burlant-se del mort i de qui el vetlla amb el seu *telèfon-llagosta*. D'una altra banda, la cultura de masses, el triomf de la qual anava desplaçant la capitalitat artística d'Europa als Estats Units, aconseguia destronar, especialment amb la imatge estàtica de la fotografia i amb la imatge en moviment del cinema, el Gran Art tradicional amb dosis iguals d'ironia i d'una capacitat revolucionària segura (però molt equivocada) del seu triomf. Mirabent patiria seriosament d'aquesta ruptura, fins al punt d'esdevenir-ne lloc com un mur de ciment armat. Pel que fa a aquesta qüestió, és innegable que l'estètica d'Ortega y Gasset, especialment en el seu text *La deshumanització del arte*, s'imposa amb audàcia i lucidesa.

Mirabent tenia una casa burgesa decorada amb gust britànic. I havia fet una tesi l'any 1927, en castellà, sobre *La estètica anglesa del s. XVIII*, dirigida pel professor José Jordán. Hutcheson i, sobretot, Thomas Reid i David Hume establiren uns sòlids fonaments d'una casa que es construiria amb una tan curiosa com harmònica trobada entre l'estètica kantiana, la platònica i la neoplatònica, l'aristotèlica i l'escolàstica. De Kant, el filòsof català s'apropià, en conseqüència amb la filosofia del sentit comú britànica, de les possibilitats teòriques del *sensus communis aestheticus* i, en general, de la seva monumental teoria de l'experiència estètica com a gnoseologia del particular empíric. De Plató assumí profundament la *kalokagathia*, és a dir, la més estricta vinculació entre ètica i estètica com a ideal estètic irrenunciable, aspecte que el feia maldar per una certa *aesthetica perennis*; dels neoplatònics, la més estranya confluència entre l'harmonia del cosmos i la perfecció de la subjectivitat; de l'aristotèlica i de l'escolàstica, la profunda vinculació entre la bellesa i l'ordre. Tot això amb pinzellades de certes afinitats amb Goethe, així com d'una filosofia de la consciència i de l'inconscient amb atenció a la neurobiologia i a la fisiologia de l'època. El resultat podria fer témer l'esfondrament estrepitos de l'edifici; tanmateix, *De la bellesa*, malgrat els seus incòmodes anacronismes, és un text

8. Vegeu també la Introducció i el capítol I del text: *De l'estètica, disciplina filosòfica*.

coherent i de lectura obligada per a l'estètica contemporània, pels motius que aduiré en els apartats 3 i 4.

Mirabent, malgrat que compartia amb Hegel afinitats neoplatòniques i espiritualistes, del tipus de considerar que la natura completa la seva tasca creadora en l'ésser humà, estava irat contra el filòsof alemany i rebutjà emfàticament la identificació que aquest establia entre l'estètica i la filosofia de l'art, dolgut pel rebuig teòric de la possibilitat de dirigir l'estètica cap a les formes naturals⁹. En aquest sentit, no va ser un esteta (o *esteticista*, com li agradava autoanomenar-se) del seu temps, atès que la disciplina estava als anys trenta profundament marcada pel neohegelianisme italià Benedetto Croce i pel francès Charles Lalo (que feia una estètica sociològica), i la reivindicació de la profunda unitat entre l'art i la filosofia esdevindria una de les poques constants sòlides per comprendre la polièdrica i torbadora època de la modernitat artística. Sens dubte, els textos de Benjamin, especialment *L'obra d'art en l'època de la seva reproductibilitat tècnica*, de l'any anterior al text de Mirabent, donarien raó dels temps d'una manera molt més lúcida. El filòsof català ignorà els textos de l'escriptor jueu, com també ignorà les energies teòriques que derivarien en el text de Heidegger *L'origen de l'obra d'art*, curiosament del mateix any que el text de Benjamin i, com el de Mirabent, completament autista respecte a l'art del seu temps¹⁰. L'únic filòsof contemporani amb incidència en l'estètica plenament admirat pel català va ser Bergson i la seva teoria de la intuïció i de la simpatia intel·lectual¹¹.

Però els temps actuals indiquen la restitució de l'estètica de Mirabent a la contemporaneïtat. Els motius principals són: *a)* la reivindicació de l'experiència estètica com a experiència essencialment creativa; *b)* la seva afinitat amb l'experiència científica; *c)* la profunda unitat entre ètica i estètica; i *d)* la reivindicació de l'estètica de la naturalesa. Per bé que aquest darrer motiu, així com la seva forta adhesió neoplatònica, hagués pogut acostar Mirabent a la filosofia romàntica, les seves obres traspuen un cert acarament per la seva reivindicació de l'actitud estètica com a essencialment creativa i, consegüentment, en tensió amb la poètica romàntica del geni¹².

3. Una estètica anticipadora: la reivindicació de l'experiència estètica com una dimensió de l'experiència «més humana, més lúcida i més lliure»¹³ que les altres

La filosofia de la Il·lustració va ser una filosofia de l'experiència; l'estètica il·lustrada (amb Baumgarten, Burke, Shaftesbury, Addison, Hume, Hutcheson, Kant) és, bàsicament, una teoria de l'experiència estètica. Això comportaria la

9. Vegeu el capítol III: «De la bellesa natural i de la bellesa artística».

10. Altres estetes coetanis de Mirabent rebutjats a *De la bellesa* són Taine, per la seva «base purament històrica i anecdòtica» i Ruskin, per haver proposat una estètica «muntada sobre dades d'il·lusió poètica» (cap. I: «De l'estètica, disciplina filosòfica», p. 15).

11. Vegeu el capítol II: «De l'actitud estètica», p. 30, apartat III.

12. Vegeu el capítol II de *De la bellesa*: «De l'actitud estètica».

13. *Ibidem*, p. 30, apartat III.

consideració del lloc de l'espectador com un àmbit gnoseològic, aspecte que, especialment en l'estètica kantiana, significà un lloc *poiètic*. Certament, si, segons la *revolució copernicana* duta a terme a la *Crítica de la raó pura*, conèixer el món és, alhora, construir-lo, el discurs entorn de l'experiència estètica que es troba a la primera part de la tercera crítica kantiana la dissenya com una experiència possible gràcies a una forma de racionalitat especial, diferent de la científica i de la moral, que és la del *sensus communis aestheticus*, amb una peculiar i privilegiada lucidesa. Com a *sensus*, el *sentit* estètic (Mirabent prefereix parlar d'*actitud* estètica)¹⁴, és una *orientació* en el món, una manera de conèixer-lo i, per tant, de construir-lo, que té a veure amb les capacitats que es posen en joc per deixar de conèixer un tros de natura per passar a conèixer un paisatge. Hi intervenen una sèrie de facultats marginades per la tradició filosòfica, que han anat matisant el significat del terme llatí *sensus* i reivindiquen ara el seu potencial gnoseològic: es tracta del *sentiment*, la *sensibilitat*, els cinc *sentits*, la *intuïció sensible* més enllà d'espai i temps (és a dir, finalística), les emocions, la simpatia i l'antipatia¹⁵, els quals, regulats per l'hegemonia d'una imaginació en consonància amb un enteniment que funciona sense les constriccions dels conceptes determinants, deixen de tenir una dimensió simplement subjectiva per passar a tenir una dimensió finalística per a la *comunitat*, això és, per a la *comunicació*; és per això que el gust, que reuneix totes aquestes facultats en una d'experiencial, essencialment, i gnoseològica, esdevé el *sensus communis aestheticus*, i que Kant transfigura magistralment la filosofia del sentit comú britànica en una filosofia d'aquesta nova facultat autolegisladora.

Aquesta és la dimensió creativa de l'experiència estètica que vincula l'estètica de Mirabent al kantisme, i que el projecta cap a la contemporaneïtat, segurament d'un mode que ell ni va sospitar. És la disposició reflexiva del judici de gust¹⁶, val a dir (i d'aquí la perfecta unitat de la primera i la segona part de la *Crítica de la facultat de jutjar*), la tensió en la ment d'un subjecte entre un particular empíric i un ideal regulatiu, allò que el filòsof català considera l'especificitat gnoseològica i, per tant, la necessitat humana de l'experiència estètica, atès que serà l'única capaç de reubicar les «coses» (un objecte, una serralada, una cara) en l'àmbit dels ideals cognoscitius o morals (l'objecte esdevé, així, obra d'art; la serralada, paisatge; i la cara, un rostre).

Al meu entendre, no calia a Mirabent recuperar un platonisme ni un neoplatonisme tan literals per reivindicar aquesta qüestió, atès que la trobada entre la tradició aristotèlico-escolàstica i l'estètica kantiana li hagués fornit el vocabulari i l'argumentari requerits i ho hagués fet en una consonància major amb els seus temps, atès que els neohegelianismes i els neokantismes imperants, així com les primeres derivacions hermenèutiques de la filosofia de Heidegger, fonamentaven el pensament estètic en la noció de *simbol*, noció desatesa incom-

14. *Ibidem*.

15. Vegeu el capítol IV: «Del sentiment estètic».

16. Vegeu el capítol V: «Del judici estètic».

previsiblement per Mirabent i que, tanmateix, hagués anul·lat la tensió mal resolta que arrossega tota l'obra *De la bellesa* entre la més entusiasta reivindicació de l'experiència i la tendència cap a l'ideal.

Així, la tensió s'hagués resolt d'una manera satisfactòria tot caracteritzant el procés reflexiu propi de l'experiència estètica com un procés que distingeix un particular empíric i el converteix en una totalitat simbòlica a partir de la *generació de sentit*, no només per al subjecte que jutja, sinó amb un sentit de comunicabilitat i, per tant, de comunitat. L'afany de situar la tensió entre la subjectivitat i la dimensió comunicativa del judici de gust fa que el text *De la bellesa* porti a transcendir, com ho va fer Kant¹⁷, la gnoseologia fonamental que és l'experiència estètica cap a l'ètica. Finalment, les virtuts pròpies, segons Mirabent, de l'ésser humà *sensible*: l'atenció a la comunitat i a la comunicació, la sensibilitat i el comportament adequat, el refinament i les bones maneres, la perspiciàcia i la lucidesa sensibles, l'esperit crític, la finesa i la delicadesa, la discreció i la simplicitat, són virtuts estètiques amb una clara dimensió d'alteritat, que es produeixen en un *moviment* de transcendència del subjecte cap als altres segons una complexa organització interior, la consonància de la qual deriva en el *bon gust*, que és una aptitud d'enormes requeriments formatius que «restitueix la unitat essencial de l'esperit»¹⁸. És per aquesta raó que Mirabent reivindica l'estètica com una part integrant de la metafísica al costat de l'ètica i de la gnoseologia.

Aquesta dimensió *generativa* de l'experiència estètica no està gens lluny de l'autocomprensió que l'art a partir de mitjans dels anys seixanta, després de les avantguardes clàssiques, té d'ell mateix. En efecte, alguna cosa canvià de llavors ençà que, amb artistes com Warhol o Beuys, amb teòrics com Arthur Danto o Hans Robert Jauss, *qualsevol cosa* podria arribar a ser una obra d'art, *qualsevol persona* podria arribar a ser un artista i *qualsevol persona* podria arribar a ser un crític d'art, en un procés d'insistència en la democratització de l'art ja implicat en la reivindicació teòrica de la cultura de masses duta a terme als anys trenta, especialment per filòsofs com Benjamin i per un cert llegat d'aquest autor a l'Escola de Frankfurt. Aquesta democratització comportà una pèrdua matisada de l'aura atribuïble a l'objecte artístic i al geni a favor de la revalorització filosòfica de l'experiència estètica, fins al punt que, en l'art actual, la caracterització d'*allò que és artístic* i *allò que és estètic* ve donada essencialment per un tipus d'experiència i no per una disposició ontològica. Així, una obra d'art serà caracteritzada com a tal pel motiu de ser experimentada des de la generació de sentit simbòlic per a un particular empíric en el context d'una experiència institucional i del món de l'art en general, mentre que un tros de natura passarà a ser un paisatge pel motiu de ser experimentat des de la generació de sentit simbòlic per a un particular empíric en el context d'una experiència

17. Molt especialment al § 59 de la *Kritik der Urteils kraft* [K.U.], que porta per títol «La bellesa com a símbol de la moralitat».

18. Vegeu cap. II: «De l'actitud estètica», apartats IV i V, i cap. III: «De la bellesa natural i la bellesa artística», apartat IV, p. 67.

riència no utilitarista ni científicista en la consideració de l'àmbit natural. La generació estètica de símbols requereix d'un *logos* divers del científicista o l'utilitarista, fins i tot divers del moral o del religiós; el *logos estètic* és una forma de racionalitat alhora sensible i reflexiva amb vista a la construcció de símbols amb una clara reivindicació de la singularitat del particular empíric que la genera i de la potència comunicativa del seu judici. L'experiència estètica es converteix, així, en una possibilitat de transformar una experiència qualsevol en una «experiència més humana, més lúcida i més lliure»¹⁹.

L'experiència estètica és per a Mirabent, com per a Kant, una experiència vinculada al plaer. El filòsof català adapta el vell tema de l'hedonisme estètic a les teories fisiològiques de l'època i als mecanismes psicològics del judici, aspectes que el vinculen al seu temps; però tanmateix proposa un tipus de plaer estètic «immaculat»²⁰, un plaer de l'equilibri i de l'harmonia interior, que té molt poc o gens a veure amb els esdeveniments artístics del seu temps, potenciadors de disturbis i transmutacions de valors estètics.

Per a Mirabent, aquest plaer no és altre que el de l'experimentació de la bellesa, categoria estètica hegemònica en l'assaig i que li dona títol. De nou en la més fidel tradició platònica²¹, neoplatònica i, mal que li pesi, hegeliana, és un ideal present vivencialment i eròticament en la vida humana²², i en el seu gaudi l'esperit humà es realitza de manera privilegiada i amb una dosi alta d'organicitat i d'autosatisfacció²³. Hi ha bellesa a l'art, a la ciència, a l'ordre del cosmos, a les idees reixides, a l'amistat, a l'enamorament profund i, sobretot, hi ha bellesa a la natura²⁴. La capacitat de gaudir de totes aquestes manifestacions de la bellesa és una experiència que requereix la més rotunda activitat intel·lectual, i que genera una actitud que permet comprendre el món, expressar-lo i transformar-lo en la tensió entre allò empíric i l'ideal, que permet l'esdeveniment del particular cap al símbol amb què hem caracteritzat l'experiència estètica. No deixa, a la seva peculiar manera, de ser una actitud revolucionària, que va foragitar Mirabent dels seus temps artístics quan l'avantguarda maldava insistentment pel rebuig programàtic d'aquest ideal. Tanmateix, l'estètica del segle XXI, cansada després de les grans banalitats i de les grans sofisticacions postmodernes, està reivindicant els punts forts de l'estètica de Mirabent: un cert retorn a la bellesa, una reivindicació del paradigma experiencial davant de l'ontològic, un fort compromís entre l'ètica i l'estètica, i un ressorgiment de l'estètica de la natura com una disciplina que permet un discurs sòlidament argumentable davant les perplexitats generades per l'art contemporani.

19. Capítol II: «De l'actitud estètica», apartat III, p. 30.

20. Capítol I: «De l'estètica, disciplina filosòfica», p. 20.

21. Recollida en l'apèndix: «Algunes suggestions sobre l'Estètica de Plató».

22. Vegeu capítol VI: «De la bellesa com a valor i com a ideal».

23. Vegeu capítol IV: «Del sentiment estètic», especialment l'apartat II: «Del plaer estètic».

24. Vegeu el capítol III: «De la bellesa natural i de la bellesa artística».

4. Una estètica anticipadora: la reivindicació de l'estètica de la naturalesa

S'ha de respectar i estimar la Naturalesa²⁵, no com un espectacle que ens atrau per la seva aparença formal, o ens impressiona per la seva puixança, o ens és útil per la seva fertilitat, o ens és agradable perquè constitueix el nostre medi o clima material; sinó perquè sabem i sentim que hi ha entre ella i nosaltres, ultra les relacions externes, una connexió profunda, un parentiu inextirpable, que fa que la seva bellesa sigui com una extensió misteriosa i entranyable de la nostra pròpia existència.

Hem de pensar, doncs, que la bellesa natural i la bellesa artística s'enllacen i s'entrecreuen, i que l'esperit de l'home no pot repudiar l'una per afavorir l'altra en l'experiència estètica. Tots coneixeu la dita de Rodin, davant un castanyer exemplar: «hauria volgut *fer* aquest arbre», exclamació característica on es condensen, a la vegada, la limitació de l'Art i l'íntima aspiració de l'home que vol arribar a la bellesa sense perdre ni la vivesa típica del natural ni l'impuls creador de l'ànima. Ja diguérem que la intervenció del nostre esperit en la determinació de la bellesa és decisiva, car si declarem bells certs objectes naturals i certs objectes artístics, és perquè s'acomoden d'alguna manera a les exigències de la nostra vida psíquica. Bellesa és subjectivitat; però la sola manera que aquesta subjectivitat sigui vàlida per a la determinació de la bellesa és que s'obri imparcialment a la doble sol·licitació que li adrecen la naturalesa i l'Art, cadascun d'ells amb llurs elements genuïns i, en molts aspectes, heterogenis. L'Art sedueix més subtilment, i potser més capciosament, perquè transporta a regions irrealis on la subjectivitat actua sense traves i camina desenfrenada, creant mons imaginaris i il·lusoris; la naturalesa demana una atenció més quieta i més restringida, car la subjectivitat no pot ésser dislocada de l'harmonia general de les formes de l'Univers. Art i Naturalesa col·laboren magníficament perquè l'emoció de la bellesa sigui el que tots els esteticistes filòsofs —de Plató a Kant i a Hegel— han postulat amb fervorosa esperança: un recés per a l'esperit, on es conciliïn l'ésser i el deure ésser, que són com els dos pols de l'experiència humana. Quan l'Art ha conduït la fantasia fins a les esferes més altes de l'ideal, el contacte amb la naturalesa és el que restableix el sentit de la realitat. Servei inestimable per a l'equilibri espiritual dels homes.

*De la bellesa natural i de la bellesa artística*²⁶

Aquest text resumeix bé la posició de Mirabent respecte al tema de l'estètica de la natura. Més enllà del desencert de la insistència en una autonomia de l'experiència estètica i en un ideal d'harmonia que permeti una pretesa reconciliació equilibrada entre estètica i ètica, entre ésser i haver d'ésser; malgrat el rebuig a les categories de sublim i d'agradabilitat, el clam amb regust neoplatònic i teològic per la superioritat de l'experiència estètica de la natura davant

25. Respecto la grafia amb majúscules i minúscules en les inicials dels termes *Art* i *Naturalesa* tal com Mirabent la disposà; respecto igualment la utilització del terme «Naturalesa» allà on avui escriuríem «natura».

26. Capítol III, p. 100.

de la que concerneix l'art²⁷, l'exaltació de les capacitats redemptores del gaudi estètic de la naturalesa, el rebuig de la veritat ficcional de l'art pel seu excés de llibertat; més enllà de tot això, s'ha de dir que el text reivindica l'estètica de la natura com cap autor ho va fer a l'època. I, curiosament, ho aconsegueix amb un argument molt poc romàntic i molt proper (salvant els quasi tres quarts de segle de diferència) a les més fermes argumentacions contemporànies sobre el tema²⁸: l'experiència estètica de la natura és possible i, en ocasions, permet d'esgrimir un argumentari més sòlid que la filosofia de l'art sobre els problemes essencials de l'estètica perquè entre la natura i l'ésser humà no hi ha ruptura, sinó continuïtat.

Certament, malgrat la rotunditat de l'afirmació «Belleza és subjectivitat», la subjectivitat de l'experiència de la bellesa en les formes naturals és el sentiment d'un principi vivificador que ens fa sentir participants d'un tot, que és la natura. L'experiència estètica es converteix, així, en una experiència vital que, gràcies a la presència de l'ideal, activa les facultats humanes cap al bé de l'espècie. Les formes belles «s'acomoden d'alguna manera a les exigències de la nostra vida psíquica», que són reductibles, simplement, a l'exigència de ser millors.

L'ésser humà, per depredador que sigui, és, com els animals no humans, una part integrant de la natura, i experimentar estèticament les formes naturals pot ser un bon mirall en el qual experimentar-se a si mateix, ara amb la lucidesa pròpia de l'experiència estètica vinculada a aquestes formes. El sentiment d'arrelament envers la natura ens restableix el sentit de la realitat davant del sentiment d'estranyesa que sovint genera l'art contemporani.

La filosofia contemporània de l'art ha perdut temps i fermesa esgotada per les perplexitats suscitades almenys des de l'adveniment de les obres de Cézanne i de Manet. Després de patir la necessitat de repensar les primeres narratives de les avantguardes, d'ubicar-se en el fecund però alhora cantellut lloc del distúrbio, de la tensió, del desgrat; després d'haver concebut i enraonat a partir de les màximes provocades per la democratització de l'art des de la reivindicació de la cultura de masses i, més específicament, des de l'esdeveniment històric de l'art Pop, del Mínim i del Conceptual; després d'haver après a pensar al mateix temps un art molt encaparrat i un de molt fastuós, després de la incomoditat que suposà enfrontar-se a certes banalitats postmodernes i donar-ne raó alhora (com l'obra de Jeff Koons), i de certs encerts que s'imposen com s'imposà Rafael (com les obres de Mathew Barney); després de tot això, la reflexió teòrica actual sobre l'art està revisitant amb les maneres pròpies del seu temps tres llocs blasmat (amb honroses excepcions) per la teoria del segle passat, amb l'esperança de trobar una solidesa argumentativa enyorada des de fa dèca-

27. Tot i que el text explicita que no s'ha d'establir cap superioritat, aquesta resulta aclaparadora als textos de Mirabent.

28. Per al tema de l'estètica contemporània de la natura, consulteu la pàgina web següent, de la professora Marta Tafalla: web.mac.com/marta.tafalla/EsteticadelaNaturaleza. La professora Marta Tafalla, del Departament de Filosofia de la UAB, imparteix l'única assignatura d'Estètica de la Natura que s'ofereix a casa nostra.

des, així com un rejuveniment del seu llenguatge mal envellit i, per tant, inútil i, moltes vegades, profundament manierista. Aquests tres llocs són: la reflexió teòrica sobre la imatge en moviment, sobre les arts performatives (especialment la dansa, el teatre i el circ) i sobre l'experiència estètica de la natura.

Curiosament, aquesta triple reflexió conflueix insistentment en cinc temes: a) la dimensió cognitiva de les emocions i la seva relació amb els sentiments, b) la comunicació estètica com una forma peculiar i privilegiada de comunicació, c) les afinitats creatives entre l'art i la ciència, d) l'intent de precisió màxima en la caracterització de la tensió entre la transcendentalitat i la historicitat de l'experiència estètica, i e), finalment, la dimensió generativa de l'experiència estètica. L'estètica contemporània de la natura és especialment fructífera pel que fa a les dues darreres qüestions: atès que l'ésser humà no és el creador de la natura, l'experimentació estètica d'aquesta ens deslliura de les hipoteques teòriques de l'autoria, de la intencionalitat i dels institucionalismes per ubicar-nos en l'assumpció de la convicció que és una certa mirada la que converteix un tros de natura en un paisatge. Altrament dit: és l'experimentació estètica d'unes formes naturals la que en fa un paisatge, i no una caracterització ontològica d'aquestes mateixes formes. Podem dir, amb Kant, que és la mirada estètica la que construeix l'objecte estètic, i no a l'inrevés. Potser això ajudarà la filosofia de l'art a deixar de preguntar-se, a voltes com una mosca empresonada en un got cap per avall, per la definició o per la caracterització de les obres d'art, i a reubicar-se, reemplantant el llegat més fructífer de la Il·lustració, en la reflexió sobre les possibilitats atemporals així com sobre les possibilitats històriques de la seva experimentació.

Des d'aquesta perspectiva, la filosofia contemporània de l'art, distanciada en certs aspectes de les narratives vinculades a la modernitat artística i a les avantguardes, s'autocomprendria des de la inversió i la reformulació de la màxima gadameriana que resumia bé l'estètica vinculada al període modern: «Allò que és bell a la natura és un reflex d'allò que és bell a l'art»²⁹; l'estètica contemporània podria dir, amb el filòsof català:

La teoria de l'experiència estètica de l'art contemporani pot trobar algunes de les claus per a la renovació del seu vocabulari i del seu argumentari en la teoria contemporània de l'experiència estètica de la natura.

Tal com Mirabent s'anticipà, també ho va fer el vell Rodin encaparrant-se amb un desig tan senzill i honest com impossible: haver estat capaç de *fer* el bell i poderós castanyer.

29. «Estética y hermenéutica». A: *Estética y hermenéutica*. Madrid: Tecnos, 1996 (1994), p. 55.

Bibliografia

1. *Textos de Francesc Mirabent*

El lector trobarà una relació completa de les publicacions de Mirabent en el detalladíssim article d'Ignasi ROVIRO ALEMANY, «Francesc Mirabent i Vila-plana» (vegeu *infra*). Els textos consultats per a l'article «Francesc Mirabent: anacronisme i anticipació» són els següents:

- MIRABENT, Francesc (1988). *De la bellesa. Iniciació als problemes de l'estètica, disciplina filosòfica*. Barcelona: Editorial Laertes. Primera edició, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1936.
- (1957). *Estudios estéticos y otros ensayos filosóficos*, I. Barcelona: CSIC.
- (1959). *Estudios estéticos y otros ensayos filosóficos*, II. Barcelona: CSIC.

2. *Articles sobre l'estètica i/o la biografia de Francesc Mirabent*

- CABRERA GARCÍA, María Isabel (1998). «Francisco Mirabent Vilaplana: portavoz de las primeras experiencias críticas de acercamiento a la vanguardia tras la guerra civil». *Cuadernos de Arte de la Universidad de Granada*, 29, p. 165-172.
- CUSCÓ I CLARASÓ, Joan (2005). «De l'estètica a la filosofia. Francesc Mirabent i la reivindicació de la bellesa». *Comprendre: Revista Catalana de Filosofia*, VII/2, p. 185-196.
- DOLL, Rubèn, VERDAGUER, Miquel (2003). «Jaume Serra Hünter i Francesc Mirabent: els darrers sospirs d'una relació intel·lectual». *Comprendre: Revista Catalana de Filosofia*, V/1, p. 39-60.
- ROVIRO ALEMANY, Ignasi (2003). «Francesc Mirabent i Vilaplana». A: MONSERRAT MOLAS, Josep; CASANOVAS, Pompeu (eds.) (2003). *Pensament i filosofia a Catalunya*. Vol. II: 1924-1939. Barcelona: Inehca.